

วิวัฒนาการขององค์กรชุมชนฟื้นฟูเมืองในประเทศไทย

สฤณี ดิยะวงศ์สุวรรณ

นิสิตหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิตการวางแผนภาคและเมือง Email : Sarit_t@hotmail.com

อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิวัฒน์ รัตนวราหะ, Email : Rapiwat@gmail.com

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

เมืองนับเป็นพื้นที่สำหรับการอยู่ร่วมกันทางสังคมของมนุษย์และมีวิวัฒนาการรูปแบบทางกายภาพอย่างต่อเนื่องเพื่อตอบสนองกิจกรรมในการดำรงชีวิตร่วมกัน ซึ่งเมืองมีลักษณะคล้ายกับสิ่งมีชีวิตที่มีการเกิด เติบโต และเสื่อมโทรมตามพลวัตของสังคมที่อยู่อาศัยในพื้นที่แห่งนั้น เมื่อเมืองเติบโตจนอยู่ในระดับของความเสื่อมโทรมเกินกว่าที่มนุษย์จะสามารถอยู่อาศัยได้อย่างมีคุณภาพชีวิต ซึ่งทำให้เกิดแนวความคิดด้านการฟื้นฟูเมืองขึ้น และมีวิวัฒนาการเชิงกระบวนการจากกลุ่มนักวางแผนไปสู่ลักษณะของแนวความคิดการฟื้นฟูเมืองเชิงกระบวนการในรูปแบบการปฏิรูปเมือง โดยมีการร่วมมือแบบหุ้นส่วนท่ามกลางผู้มีส่วนร่วมสำคัญ โดยมีองค์กรชุมชนเป็นองค์ประกอบหลักสำหรับกระบวนการนี้ บทความชิ้นนี้ได้ศึกษาและนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับองค์กรชุมชนฟื้นฟูเมือง วิวัฒนาการและสถานการณ์ปัจจุบันขององค์กรชุมชนฟื้นฟูเมืองในประเทศไทย

คำสำคัญ : องค์กรชุมชนฟื้นฟูเมือง การฟื้นฟูเมือง วิวัฒนาการ

1 ปฐมบท

1.1. สถาปัตยกรรมกับความเป็นเมือง

มนุษย์นับเป็นสัตว์สังคมที่มีวิวัฒนาการในการอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนาน มีการแบ่งหน้าที่การทำงาน (Division of Labour) เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ซึ่งมาจากความสามารถของมนุษย์ที่แตกต่างจากสัตว์ทั่วไป คือ การใช้สมองสำหรับการไตร่ตรองหาความเป็นเหตุเป็นผล ทำให้มนุษย์เกิดวิวัฒนาการการอยู่ร่วมกันจากการอยู่กันอย่างป่าเถื่อน ใช้กำลังและความรุนแรงไปสู่การอยู่ร่วมกันแบบสังคมการเกษตรกับการตั้งถิ่นฐานเพื่อความมั่นคงต่อการดำรงชีวิต และได้พัฒนามาสู่สังคมเมืองที่มีการวางแผนลักษณะของพื้นที่อยู่อาศัยร่วมกันมากขึ้น มีความเหมาะสมกับบริบทแวดล้อมที่อยู่อาศัย และสถานการณ์ทางสังคมที่เป็นอยู่ในยุคนั้น เช่น การป้องกันข้าศึก ภัยธรรมชาติ หรือการเป็นศูนย์กลางด้านการค้า ฯลฯ ดังนั้นจึงมีการออกแบบสร้างสรรค์ วางผังเมืองและก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมให้เกิดขึ้นอย่างมีระบบทั้งพื้นที่ภายในเมืองและพื้นที่โดยรอบที่เกี่ยวข้อง ซึ่งภายในเมืองจะมีการวางตำแหน่งสถานที่สำคัญและย่านต่างๆ อย่างสัมพันธ์กันตามลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมโดยจะมีระบบถนนสำหรับการเชื่อมโยงกิจกรรมของชาวเมือง จากที่กล่าวมานั้นเห็นได้ว่า ศาสตร์ทางด้านสถาปัตยกรรมในมิติของการวางแผนทางกายภาพเมือง มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมสำหรับการอยู่ร่วมกันและความเป็นเมืองของมนุษย์เป็นอย่างมาก ซึ่งแต่ละยุคสมัยศาสตร์ทางด้านนี้มักจะมีเหล่านักคิดเพียรพยายามเสนอความคิดสำหรับการวางแผนทางกายภาพ เพื่อสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมให้กลายเป็นพื้นที่เมืองเพื่อรองรับต่อกิจกรรมทางสังคมของชาวเมืองแห่งนั้น ไม่ว่าจะเป็นยุคโบราณที่มีฮิปโปดาโมส (Hippodamus) หรืออิลริอุส (Vitrurius) และยุคโมเดิร์น (Modern) จะมีแฟรงก์ ลอยด์ ไรท์ (Frank Lloyd Wright) หรือเลอคอร์บูซีเยร์ (Le Corbusier) เป็นต้น (อัน, 2521; อัน, 2540) อย่างไรก็ตามสำหรับการวางแผนเมืองในปัจจุบัน ศาสตร์ทางด้านนี้ได้ก้าวข้ามจากมิติการวางแผนทางกายภาพไปสู่การบูรณาการแบบสหสาขาวิชาทั้งด้านสังคมและด้านเศรษฐกิจอีกด้วย สำหรับมุมมองทางทฤษฎีการวางแผนเมือง¹ แม้ว่าจะมีจุดเริ่มต้นมาจากกลุ่มสถาปนิกนักคิดเหล่านั้น แต่ก็ได้มีการวิวัฒนาการเชิงกระบวนการเช่นกัน จากกระบวนการวางแผนโดยกลุ่มนักวางแผน (Planner) ไปสู่ลักษณะของกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Planning) ของกลุ่มผู้มีส่วนร่วมสำคัญ (Stakeholder) เป็นหลัก โดยมีศาสตร์ด้านการออกแบบชุมชนเมือง (Urban Design) ที่จะเชื่อมโยงจากการวางแผนมิติต่างๆ ของเมืองไปสู่รูปแบบทางกายภาพของพื้นที่เมืองอีกที

1.2. ความเสื่อมโทรมของเมืองกับการฟื้นฟูเมืองในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยได้เริ่มต้นจากปรากฏการณ์ความเป็นเมือง² (Urbanization) กับความเสื่อมโทรมของเมืองจากการพยายามพัฒนาประเทศโดยภาครัฐที่ต้องการจะช่วยให้ชาวไทยมีรายได้เพิ่มขึ้น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตโดยการพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงฐานการผลิตของประเทศ จากฐานการผลิตด้านการเกษตรไปสู่ฐานการผลิตด้านอุตสาหกรรม จากนั้นนโยบายที่เกิดขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ที่มุ่งเน้นการเตรียมโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการรองรับระบบอุตสาหกรรม เช่น การสร้างถนนเชื่อมโยงกับพื้นที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอุตสาหกรรม การพัฒนาเป็นลักษณะมุ่งเน้นด้านกายภาพเป็นหลัก และการพัฒนาพื้นที่ส่วนต่างๆ อยู่ในรูปแบบของการรื้อถอน (Reconstruction) จากปรากฏการณ์พัฒนาเช่นนี้ได้ส่งผลกระทบต่อสภาพสังคม และทำลายความเป็นชุมชนของบริเวณพื้นที่แห่งนั้นให้หมดไป (อคิน, 2541; สมพงษ์ อ่างในฉันทส, 2542; นันทิยาและณรงค์, 2549) จากการเปลี่ยนแปลงฐานการผลิตนี้เองได้ส่งผลต่อการเติบโตของเมืองเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครประกอบกับประเทศไทยยังขาด

การวางแผนและเกณฑ์การควบคุมเกี่ยวกับเมือง เพื่อรองรับต่อระบบต่างๆ ของเมืองที่เติบโตขึ้น สิ่งทีกล่าวมาได้ส่งผลทำให้เมืองมีสภาพเสื่อมโทรมมากขึ้น

จากปรากฏการณ์นี้ Durand Lasserre (1993 อ้างใน อคิน เรื่องเดียวกัน) ได้ศึกษาและอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้น คือ กระแสการซื้อที่ดินของนักลงทุน (Land Bank Stocking) เพื่อรอโอกาสการพัฒนา การประกอบกิจกรรมและการขึ้นราคาของที่ดินจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานโดยภาครัฐไปยังพื้นที่ต่างๆ ของเมือง สิ่งทีตามมาเป็นปัญหาพื้นที่ว่างภายในเมือง และการพัฒนาพื้นที่แบบแตกกระจายของเมืองทีมาจากการพัฒนาของนักพัฒนาที่ดิน อีกทั้งประกอบกับปัจจัยด้านแรงผลักและแรงดึงระหว่างพื้นที่ชนบทกับพื้นที่เมือง (ดารณี, 2551)

การพัฒนาของประเทศไทยมุ่งเน้นการพัฒนาในพื้นที่กรุงเทพมหานครมากกว่าการกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่ต่างๆ ของประเทศอย่างเกื้อหนุนและเชื่อมโยง สิ่งทีเกิดขึ้นตามมา คือ กระแสการย้ายถิ่นฐานภาคแรงงานจากชนบทมาสู่เมือง และปรากฏการณ์ทีเกิดขึ้นตามมาอีก คือ การตั้งถิ่นฐานอย่างไม่เป็นทางการของภาคแรงงานเหล่านั้นบนพื้นที่ว่างปราศจากการใช้ประโยชน์ที่ดินใกล้แหล่งงาน เมื่อเวลาผ่านไปการตั้งถิ่นฐานเหล่านี้เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของเมือง และเติบโตกลายเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยเสื่อมโทรมทีมีระดับต่ำกว่ามาตรฐานต่อการอยู่อาศัยทีเรียกว่า “สลัม”³

นอกจากนี้บริเวณพื้นที่ย่านใจกลางเมืองเป็นอีกพื้นที่หนึ่งทีเกิดสภาพความเสื่อมโทรมและความหนาแน่นเพิ่มขึ้นจากพลวัตการเติบโตของเมือง (อคิน, เรื่องเดียวกัน) ได้อธิบายลักษณะการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชุมชนกลางเมืองไว้ว่า จากปัจจัยด้านกรรมสิทธิ์ที่ดินกับลักษณะของครอบครัวขยายแบบวัฒนธรรมไทย และประกอบกับประเทศไทยยังไม่มีมาตรการด้านผังเมืองเพื่อกควบคุมสุขลักษณะของเมือง ส่งผลทำให้เกิดลักษณะของการปลูกอาคารที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่สิทธิ์ที่ดินเดียวกันภายในครอบครัวเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นย่านพื้นที่อยู่อาศัยแออัดในที่สุด⁴ อีกทั้งยังมีประเด็นของการเปลี่ยนแปลงด้านกรรมสิทธิ์ที่ดิน จากอดีตทีนับว่าที่ดินทั้งหมดเป็นของพระภิกษุตรีย์ไปสู่ประชาชนทั่วไปมีสิทธิ์ถือครองที่ดินและสามารถใช้เป็นมรดกสืบทอดต่อทายาทได้ ซึ่งมีกลุ่มประชาชนบางกลุ่มทีไม่เข้าใจและไม่ตระหนักต่อการออกโฉนดอาจจะด้วยปัจจัยของความต้อโอกาส ขาดความรู้ หรือความยากจน ทำให้กลัวทีจะต้องเสียภาษีที่ดินทีถือครองอยู่ในขณะนั้น จึงนิ่งเฉยต่อการออกกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน สิ่งทีเกิดขึ้นตามมา คือ สภาพการเป็นชุมชนบุกรุกทีดินส่วนพระมหากษัตริย์⁵ แม้ว่าจะเป็นชุมชนทีมีการตั้งฐานมาอย่างยาวนานและมีรากฐานทางวัฒนธรรมทีผูกพันกับพื้นที่แห่งนั้นก็ตาม

สิ่งทีกล่าวได้ส่งผลต่อการนิยามความเสื่อมโทรมของเมืองทีเกิดขึ้นจากชุมชนลักษณะนี้เป็นอย่างมาก จนมาถึงช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514) เป็นต้นมาจนถึง พ.ศ. 2520 นโยบายภาครัฐในการฟื้นฟูเมืองมุ่งเน้นในรูปแบบของการรื้อถอนพัฒนาทางกายภาพเป็นหลัก สลัมถูกนิยามเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุสำคัญทีก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมให้กับเมือง ปรากฏการณ์การไล่รื้อได้เกิดขึ้นอยู่ตลอดในช่วงของการดำเนินการฟื้นฟูเมืองตามนโยบายของภาครัฐ ลักษณะของนโยบายเป็นลักษณะของการวางแผนแบบบนลงล่าง (Top-down Planning) ซึ่งหมายถึง การศึกษา วางแผน และตัดสินใจรูปแบบของการดำเนินผ่านระดับบริหารของประเทศและระดับเมือง โดยปราศจากการระดมความเห็นและการมีส่วนร่วมในระดับเชิงพื้นที่ของประชาชน ประกอบกับสื่อต่างๆ ทีนำเสนอต่อภาพลักษณ์ของสลัมในด้านลบเป็นอย่างมาก เพื่อบสื่อถึงความชอบธรรมของภาครัฐต่อการไล่รื้อสลัมกับสังคม

สิ่งนี้นำเป็นจุดเริ่มต้นความเสื่อมโทรมของเมืองกับกระแสการฟื้นฟูเมืองของประเทศไทย จากจุดเริ่มต้นนี้เองนับเป็นกลไกทีนำไปสู่การปฏิรูปการฟื้นฟูเมืองเชิงกระบวนการสำหรับประเทศไทยเกิดขึ้น

1.3. การปฏิรูปการฟื้นฟูเมืองเชิงกระบวนการ

การปฏิรูปจะสามารถสื่อได้ถึง การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่มาจากพลังทางสังคมหรือกลุ่มประชาชน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2553 : ออนไลน์) เช่นเดียวกันกับการปฏิรูปการฟื้นฟูเมืองเชิงกระบวนการย่อมหมายถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการบริหารจัดการการฟื้นฟูเมือง และจะมีความสัมพันธ์กับมิติด้านประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ในการฟื้นฟูเมืองนับเป็นแนวคิดสำหรับการปรับปรุงพื้นที่เมืองบางส่วนที่เสื่อมโทรม ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นอย่างเหมาะสม แต่อย่างไรก็ดีการฟื้นฟูเมืองเป็นเรื่องของการบริหารจัดการระหว่างพื้นที่ที่ส่วนรวมกับพื้นที่ส่วนบุคคลย่อมมีปัญหาความขัดแย้ง การต่อต้านหรือความรุนแรงของการจัดการมากน้อยเป็นธรรมดา ทั้งนี้รูปแบบกลไกของการดำเนินการแต่ละพื้นที่ เมืองย่อมมีลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งเกิดจากความแตกต่างด้านวัฒนธรรมและแนวคิดของชาวเมืองแต่ละพื้นที่ ดังนั้นเมืองแต่ละเมืองย่อมต้องค้นหารูปแบบการฟื้นฟูเมืองเชิงกระบวนการของแต่ละเมือง และปรับเปลี่ยนรูปแบบอย่างต่อเนื่อง เพื่อผลประโยชน์สูงสุดของการฟื้นฟูเมืองให้เป็นเครื่องมือต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเมือง โดยปราศจากความขัดแย้งและการรื้อถอนสิทธิส่วนบุคคล

เดิมการบริหารจัดการพัฒนาเมืองจะเป็นบทบาทโดยภาครัฐ ทั้งนี้ภาครัฐจะมีรูปแบบในการบริหารอย่างไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะทางวัฒนธรรมกับประวัติศาสตร์ของเมืองแห่งนั้น ประเด็นคือเมื่อภาครัฐได้รับอำนาจเบ็ดเสร็จในการบริหารจัดการต่อทรัพยากรส่วนรวมแล้ว โดยธรรมชาติย่อมจะมีลักษณะของการกระจายผลประโยชน์และการเข้าถึงที่ไม่เท่าเทียมกันเกิดขึ้น ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา คือ ปัญหาความเหลื่อมล้ำการเข้าถึงและการได้รับบริการพื้นฐานที่ควรได้ต่อการดำรงชีวิตของชาวเมือง และมักจะมีปัญหาความขัดแย้งต่อต้านการบริหารจัดการทรัพยากรตามมา จากกลุ่มชาวเมืองผู้ถูกรื้อถอนสิทธิและเสรีภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรเหล่านั้น จากจุดเริ่มต้นของปัญหาดังกล่าวมีหลายประเทศที่มีวิวัฒนาการเชิงกระบวนการบริหารจัดการสู่การกระจายอำนาจการตัดสินใจสู่ภาคประชาชน โดยการมีส่วนร่วมของชาวเมืองในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับปฏิบัติดำเนินการจนถึงระดับการกำหนดนโยบาย ในลักษณะของการขับเคลื่อนการเจรจาทางการเมืองผ่านรูปแบบองค์กรชุมชน (Community-based Organizations : CBOs) ซึ่งประเทศไทยก็เช่นกันที่มีลักษณะรูปแบบการปฏิรูปการฟื้นฟูเมืองเชิงกระบวนการในลักษณะนี้⁶

2. องค์กรชุมชนฟื้นฟูเมือง

2.1. นิยามและความเป็นมาขององค์กรชุมชนฟื้นฟูเมือง

2.1.1. แนวความคิดด้านองค์กรชุมชนในประเทศไทย

แนวความคิดด้านองค์กรชุมชนได้เกิดขึ้นคู่กับการพัฒนาเมืองมาตั้งแต่การเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ซึ่งจะมีทั้งนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน (Non-governmental Organization : NGO) มีบทบาทในการสร้างแนวทางปฏิบัติเพื่อสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชาวชุมชน

แนวความคิดด้านองค์กรชุมชนนับเป็นแนวคิดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของมุมมอง (Paradigm-shift) ด้านการบริหารและด้านการพัฒนาเมืองจากรูปแบบบนลงล่าง (Top-down) ไปสู่รูปแบบล่างขึ้นบน (Bottom-up) จากเดิมที่มีภาครัฐเป็นผู้ดำเนินการเพียงฝ่ายเดียว ไปสู่การมีส่วนร่วมของชาวชุมชนท้องถิ่นเป็นหลักในการขับเคลื่อนกระบวนการซึ่งกระบวนการที่เกิดขึ้นเป็นไป เพื่อการส่งเสริมความเป็นอยู่ของชาวชุมชนส่วนรวมให้ดีขึ้น จากการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวชุมชนอย่างจริงจังและมีการใช้ความคิดริเริ่มของชุมชนเอง ทั้งนี้ถ้าความคิดริเริ่มของชาวชุมชนยังไม่สามารถเกิดขึ้น จะมีการใช้กลวิธีในการกระตุ้นให้ชาวชุมชนเกิดความคิดขึ้นมาผ่านกลุ่มนักพัฒนาหรือกลุ่มตัวแทนการเปลี่ยนแปลง⁷

(Change Agents) เพื่อให้ได้มาซึ่งการตอบสนองอย่างจริงจังและการเสียสละต่อกระบวนการฟื้นฟูเมือง (เสรีและเรืองยศ, 2544) ทั้งนี้การมีส่วนร่วมสามารถแบ่งได้ออกไปได้หลายระดับ ซึ่งนัยสำคัญของการมีส่วนร่วมการฟื้นฟูเมืองในที่นี้ หมายถึง การให้ประชาชนทุกระดับมีอำนาจ (Power) ในการตัดสินใจต่อกระบวนการวางแผนฟื้นฟูเมืองในพื้นที่ของตนเอง ไม่ใช่อำนาจการตัดสินใจตกอยู่เพียงภาครัฐหรือกลุ่มอิทธิพลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (ยงธนิษฐ์, 2542)

นิยามองค์กรชุมชน สำหรับบทความชิ้นนี้ได้ให้นิยามองค์กรชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชุมชน^๑ ที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ฟื้นฟูเมืองที่มีการติดต่อสื่อสาร โดยมีวัตถุประสงค์ในการฟื้นฟูเมืองโดยการมีส่วนร่วมซึ่งกันกับภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องต่อกระบวนการ ซึ่งรูปแบบองค์กรชุมชนอยู่ในลักษณะของรูปแบบที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการขององค์กรก็ได้

ทั้งนี้มิติของการให้ความหมายองค์กรชุมชนจะมีความหลากหลายเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ดีโดยส่วนใหญ่แล้วนิยามความหมายจะมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับการนิยามข้างต้น แต่อาจจะมีส่วนที่แตกต่าง เช่น การนิยามองค์กรชุมชนโดยประเวศ วะสี (สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2540 หน้า 64) หมายถึง การติดต่อสื่อสารโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการช่วยเหลือกัน และมีกระบวนการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาาร่วมกัน ซึ่งไม่เพียงเฉพาะองค์กรชาวบ้านในชุมชนเพียงเท่านั้น แต่จะมีรูปแบบของความเป็นองค์กรชุมชนที่อยู่คนละพื้นที่ก็ได้ ซึ่งจะมีวัตถุประสงค์ร่วมกันติดต่อสื่อสารกัน ช่วยเหลือซึ่งกัน มีการเรียนรู้และร่วมกิจกรรมกัน หรือกลุ่มคนที่พยายามหาวิธีการแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยการระดมกำลังทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน และอาศัยแนวทางการพึ่งตนเองเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน

ความแตกต่างของนิยามองค์กรชุมชนในบทความชิ้นนี้ คือ การติดต่อสื่อสาร การช่วยเหลือกันและการมีกระบวนการเรียนรู้ในการดำเนินการร่วมกันกับคนหรือกลุ่มคนภายนอกชุมชนจะนิยามเป็น “เครือข่ายองค์กรชุมชน”

2.1.2. แนวความคิดด้านองค์กรชุมชนฟื้นฟูเมือง

นับเป็นการต่อยอดแนวความคิดระหว่างงานวิจัยด้านการฟื้นฟูเมือง ทฤษฎีด้านองค์กรชุมชน ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน และทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการกระบวนการที่ผู้เขียนได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและสังเคราะห์ประเด็น เพื่อเปิดปรากฏการณ์ของหน่วยวิเคราะห์ที่สำคัญต่อการฟื้นฟูเมือง จากทฤษฎีการฟื้นฟูเมืองเชิงกระบวนการกับผลการวิจัยต่างๆ ได้ระบุว่องค์กรชุมชน (Community-based Organization) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ (Carmon, 1999) ต่อกระบวนการวางแผนที่จะกำหนดประเด็น วิธีการดำเนินการ และการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ของการฟื้นฟูเมือง ในปัจจุบันได้มีทฤษฎีที่อธิบายต่อเนื่องออกมาอย่างมากมาย เช่น แนวคิดด้านกลุ่มผู้มีส่วนร่วมสำคัญ (Stakeholder Approach) แนวคิดด้านการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Planning Approach) แนวคิดด้านการวางแผนเชิงปฏิบัติการ (Action Planning Approach) หรือแนวคิดด้านกระบวนการร่วมมือแบบหุ้นส่วน (Partnership Process Approach) เป็นต้น

นิยามองค์กรชุมชนฟื้นฟูเมือง (Community-based Organization for Urban Regeneration : CBOUR) จากการทบทวนวรรณกรรมผู้เขียนได้ให้นิยามองค์กรชุมชนฟื้นฟูเมืองในเมืองต้น หมายถึง ระบบกลไกการจัดการของชุมชนจากการรวมกลุ่มของสมาชิกชุมชน โดยการร่วมมือช่วยเหลือกันในการแก้ปัญหาหรือรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มสมาชิก ในประเด็นของการปรับปรุงพื้นที่เมืองที่มีสภาพเสื่อมโทรม ให้สามารถมีประโยชน์ใช้สอยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม จากการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ทางกายภาพ โดยมีการให้บริการโครงสร้างพื้นฐานอย่างเพียงพอ ที่จะส่งผลต่อระดับคุณภาพชีวิตของชาวชุมชนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่บริเวณแห่งนั้นมากที่สุด ผ่านการดำเนินการในรูปแบบของโครงการหรือแผนงาน และการมีส่วนร่วมแบบหุ้นส่วนจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

2.2. จุดกำเนิด วิวัฒนาการและสถานการณ์ปัจจุบันของนครชุมชนพื้นฟูเมืองในประเทศไทย

2.2.1. จุดกำเนิดและวิวัฒนาการของนครชุมชนพื้นฟูเมือง แบ่งได้เป็น 3 กระแส ได้แก่ กระแสการเคหะแห่งชาติ กระแสองค์กรพัฒนาเอกชน และกระแสองค์กรนักวิชาการอิสระ รายละเอียดมีดังนี้

- 1.) **กระแสการเคหะแห่งชาติ** ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2520 นโยบายภาครัฐในการฟื้นฟูเมืองมุ่งเน้นในรูปแบบของการรื้อถอนพัฒนาทางกายภาพเป็นหลัก สลัมถูกนิยามเป็นหนึ่งในสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมให้กับเมือง ปรากฏการณ์การไล่รื้อได้เกิดขึ้นอยู่ตลอดในช่วงของการดำเนินการฟื้นฟูเมืองตามนโยบายของภาครัฐ ส่งผลทำให้เกิดปัญหาทางสังคมด้านต่างๆ ขึ้นภายในเมืองอย่างมากมาย

ในขณะนั้นเองมีการรับแนวคิดของธนาคารโลก (World Bank) สำหรับการฟื้นฟูเมืองในรูปแบบอื่น นอกจากวิธีการไล่รื้อและวิธีการสร้างตึกสูง ทั้งนี้จะได้รับการสนับสนุนด้านการเงินสำหรับการพัฒนาตามเงื่อนไขเหล่านี้จากธนาคารโลก โดยการเคหะแห่งชาติเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อการดำเนินการฟื้นฟูชุมชนเมืองผ่านกระบวนการนี้ ต่อมาช่วงปี พ.ศ. 2525 การเคหะแห่งชาติได้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงคำนิยามจาก “สลัม” เป็น “ชุมชนแออัด” เพื่อสร้างกระแสในการปรับปรุงชุมชนแออัด (Slum Upgrading) แทนการไล่รื้อในลักษณะของการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานภายในพื้นที่ชุมชนแออัดเหล่านั้น โดยการประสานการอนุมัติจากเจ้าของที่ดิน อย่างไรก็ตามวิธีการนี้ไม่สามารถแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของเมืองได้อย่างยั่งยืน ซึ่งเมื่อมีการปรับปรุงเสร็จแล้วมักมีความต้องการที่ดินคืนจากเจ้าของในเวลาต่อมา เนื่องจากที่ดินได้รับการพัฒนาไปแล้วมีมูลค่าเพิ่มขึ้น ปัญหาการไล่รื้อยังเกิดขึ้นเช่นเดิม หลังจากนั้นการเคหะแห่งชาติได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องสำหรับการฟื้นฟูเมือง ได้แก่

ช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2535 การประชุมวิชาการ เรื่อง การฟื้นฟูชุมชนเมือง⁹ โดยกองผังเมืองและโครงการสังกัดการเคหะแห่งชาติ ได้ระดมแนวคิดในมิติต่างๆ ของการฟื้นฟูชุมชนเมืองทั้งด้านนิยาม ลักษณะของพื้นที่ในการสร้างโครงการฟื้นฟูชุมชนเมือง กฎหมาย จนไปถึงการจัดตั้งองค์กรสำหรับการฟื้นฟูชุมชนเมืองในรูปแบบบรรษัทพัฒนา

ช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2537 การระดมแนวคิดจากหน่วยงานพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน ในการสร้างแนวทางเหมาะสมต่อการจัดตั้งองค์กรที่จะทำหน้าที่สนับสนุนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เพื่อเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาสังคม

ช่วงปี พ.ศ. 2538 จากการขับเคลื่อนกิจกรรมได้ส่งผลไปสู่ระดับนโยบายของกระทรวงการคลังและภาคีที่เกี่ยวข้อง ได้จัดทำแผนการเงินการคลังเพื่อสังคมภายใต้มาตรการสนับสนุนการพัฒนาองค์กรชุมชน ให้ครอบคลุมทั้งภาคเมืองและภาคชนบท

ระหว่างปี พ.ศ. 2538-2543 การประชุมสัมมนาผู้เกี่ยวข้องทุกมิติสาธารณะฟื้นฟูชุมชนเมืองกว่า 101 องค์กรเสนอให้มีการจัดตั้งองค์กรสนับสนุนกระบวนการพัฒนา และสนับสนุนการเงินให้แก่องค์กรชุมชนในรูปแบบองค์กรมหาชน โดยจัดตั้งองค์กร “สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)” ขึ้นมีผลเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2543 เพื่อเป้าหมายของการช่วยเหลือองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพ การเพิ่มรายได้ การพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนทั้งในเมืองและชนบท เพื่อให้มีการสนับสนุนให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่องค์กรชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชนให้เข้มแข็งทั้งในเมืองและชนบท (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2548)

ช่วงปี พ.ศ. 2546 การสร้างความมั่นคงของการตั้งถิ่นฐานชุมชนเมืองจากการระดมแนวคิดภาคีที่เกี่ยวข้อง สำหรับการสร้างนิยาม “ความมั่นคง” ของการตั้งถิ่นฐาน จนสามารถสรุปแนวคิดได้ว่า “บ้านมั่นคง” หมายถึง การที่ชุมชนร่วมกันสร้างองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง มีระบบการออมทุนร่วมกันเพื่อการตั้งถิ่นฐาน มีการทำงาน เชื่อมโยงกันอย่างเป็นเครือข่าย มีการวางแผน การกำหนดทิศทาง และการตัดสินใจวิธีการดำเนินการร่วมกัน เพื่อการยุติปัญหาการไร้รัฐชุมชนผ่านการดำเนินการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม (สถาบันพัฒนา องค์กรชุมชน, 2005)

ช่วงปี พ.ศ. 2547 การขับเคลื่อนกระบวนการแก้ปัญหาทั้งเมือง โดยองค์กรชุมชนเป็นแกนหลักและมี หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นภาคีร่วมพัฒนา เช่น เทศบาล องค์กรการศึกษา ในการเสริมพลังการเปลี่ยนแปลง พื้นที่ชุมชน ส่งผลให้เกิดกลไกการพัฒนาระดับเมืองเกิดขึ้นส่งผลไปสู่เมืองต่างๆ ทั่วประเทศ โดยมีกระบวนการ สார்วจข้อมูล การวางแผนพัฒนาาร่วมกันขององค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องผ่านกลไกของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ตลอดจนการเจรจาการทำสัญญาาร่วมกับกลุ่มเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ชุมชนตั้งถิ่นฐานอยู่ เช่น สำนักงาน ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ กรมธนารักษ์ การรถไฟแห่งประเทศไทย การท่าเรือแห่งประเทศไทย และ เอกชนรายต่างๆ ทั้งนี้ได้จัดทำบันทึกข้อความระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเกิดความร่วมมือของการ สนับสนุนการพัฒนาสิทธิในที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนแออัด

และปี พ.ศ. 2548 จากการผลักดันองค์กรชุมชนพัฒนาไปสู่ขบวนการองค์กรชุมชน และมีการระดม แนวคิดจนได้สร้างแนวทางของการพัฒนาขึ้นมา ได้แก่ การพัฒนาสวัสดิการชาวบ้าน การแก้ปัญหาความไม่ มั่นคงของการตั้งถิ่นฐานเมืองและชนบท แผนชีวิตชุมชน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นำไปสู่การสร้าง ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงบูรณา โดยมืองค์กรชุมชนเป็นแกนหลักกับพื้นที่ของชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นตัวตั้ง ที่เรียกว่า “ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น” และการเริ่มการสนับสนุนกระบวนการจัดตั้งองค์กรชุมชน เพื่อผลักดันให้เป็นแกนหลักสำหรับการดำเนินฟื้นฟูชุมชน มีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมขององค์กร ชุมชนและการสร้างความร่วมมือกับภาคีการพัฒนาต่างๆ

- 2.) **กระแสองค์กรพัฒนาเอกชน¹⁰ (Non-government Organizations : NGOs)** ช่วงปี พ.ศ. 2520 ได้เกิด ปรากฏการณ์การกลับมาสู่เมืองขององค์กรพัฒนาเอกชน หลังจากการปฏิเสธแนวทางของภาครัฐเพื่อไปช่วย เหลือชาวชนบททางด้านต่างๆ ที่ผ่านมา (ช่วงปี พ.ศ. 2500-2520 : อคิน, 2541 หน้า 219; ชัชวาลย์, 2543) จาก ปัญหาของชุมชนแออัดที่เกิดขึ้น เพิ่มขึ้น และมีความรุนแรงของการปะทะกับภาครัฐมากขึ้น ส่งผลต่อการเข้า มาช่วยเหลือของภาคองค์กรพัฒนาเอกชน ที่มุ่งเน้นการสร้างวิถีการและเป้าหมายของการปรับปรุงฟื้นฟูชุมชน แออัด จากแนวคิดด้านปัญหาของชุมชนควรจะถูกแก้ไขด้วยชาวชุมชนเอง โดยการให้ความสำคัญของการ รวมกลุ่มชุมชนให้สามารถมีบทบาทความเป็นศูนย์กลางของชุมชน หรือการเป็นกลไกในการดำเนินกิจกรรม การสร้างพลังในการเจรจาต่อรองทั้งระดับปฏิบัติการของชุมชนกับเจ้าของที่ดิน และระดับนโยบายกับภาครัฐ สำหรับการบริหารจัดการในการแก้ปัญหาของชุมชนเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน ซึ่งระยะเริ่มต้นมุ่งเน้น การรวมกลุ่มชุมชนลักษณะของการออมทรัพย์เป็นหลัก เพื่อการซื้อที่ดินของชุมชน กระบวนการเสริมพลังการ ทำงานองค์กรชุมชนขององค์กรพัฒนาเอกชนนั้น มุ่งเน้นการดำเนินการด้วยองค์กรชุมชนเองและการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ วิธีการแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ ระหว่างเครือข่ายชุมชนแออัดเกิดขึ้น
- 3.) **กระแสองค์กรนักวิชาการอิสระ** จากประเด็นของการฟื้นฟูชุมชนแออัดนั้น กระบวนการองค์กรชุมชนได้ส่งผล ไปสู่ระดับเมืองที่สนับสนุนต่อการเคลื่อนไหวการฟื้นฟูเมืองในภาคประชาชน เช่น

มูลนิธิชุมชนกรุงเทพฯ โดยบางกอกฟอรัม¹¹ เพื่อดึงกองทุนสุขภาวะกรุงเทพฯเกิดขึ้นในช่วง ปี พ.ศ. 2548 และได้มีการดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยปรัชญาแนวคิดด้านการฟื้นฟูชุมชนเมืองด้วยกลุ่มชาวบ้านต่างๆ ของกรุงเทพฯ ขับเคลื่อนไปสู่เครือข่ายพลเมืองเปลี่ยนกรุงเทพฯ ซึ่งนับเป็นขบวนการทางสังคมใหม่ที่เกิดขึ้นมาจากการยกระดับของการผลักดันเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่มาสู่การขับเคลื่อนเชิงนโยบาย ทั้งนี้ผลจากการหารือเครือข่ายพลเมืองเปลี่ยนกรุงเทพฯ ได้ตกลงร่วมกัน 9 ประเด็นในการขับเคลื่อนกลุ่มองค์กร ได้แก่

1. การจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตคนเมือง เช่น ปัญหาด้านมลพิษ ปัญหาการวางผังเมือง
2. การฟื้นฟูและพัฒนาวิถีท้องถิ่นที่มีชีวิตในเขตเมือง ซึ่งหมายถึงย่านเมืองเก่าทั้งในและนอกเขตพระนคร รวมทั้งย่านเกษตรกรรมเมือง
3. การพัฒนาระบบจราจรและขนส่งที่เหมาะสมในพื้นที่เมือง
4. การเตรียมความพร้อมและรับมือกับภัยพิบัติเมือง
5. การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมและความมั่นคงของชีวิตคนเมืองของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสต่างๆ ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร รวมทั้งเครือข่ายผู้ติดเชื้อและแรงงานนอกระบบ ตลอดจนไปถึงด้านที่อยู่อาศัย
6. การปฏิรูปโครงสร้างของการบริหารจัดการของกรุงเทพฯ ที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนที่หลากหลาย เช่น สมาองค์กรชุมชน
7. การมีส่วนร่วมของเครือข่ายเยาวชนในการสร้างสรรค์เมือง
8. การพัฒนาจิตสำนึกต่อส่วนรวมของสังคมเมือง
9. การพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงแบบคนเมือง เช่น การออมทรัพย์ การฟื้นฟูองค์การการเงิน

นอกจากกระแสการฟื้นฟูเมืองภาคประชาชนในรูปแบบมูลนิธิแล้ว ยังมีกระแสการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมเมืองโดยกลุ่มนักวิชาการ องค์กรและสถาบันต่างๆ ในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมเมือง ทั้งนี้เนื้อหาของสิ่งแวดล้อมเมืองครอบคลุมประเด็นที่หลากหลาย เช่น มรดกวัฒนธรรม วิถีชีวิตสังคม และระบบนิเวศธรรมชาติของเมือง เช่น

- โครงการ Rural Ecological Improvement พื้นที่ชุมชนแป้น ตำบลโพธิ์นาแก้ว จังหวัดสกลนคร โดยเอกรินทร์ อนุกุลยุทธชนและคณะ (2552)
- โครงการวางผังเฉพาะแห่งในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ บริเวณท่าเตียน-ปากคลองตลาด (2542) กับโครงการพัฒนาและอนุรักษ์ในเขตสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมย่านการค้าเมืองเก่า (2545) โดยยงยงค์ พิมลเสถียร
- โครงการฟื้นฟูย่านกะดีจีน กรุงเทพมหานคร โดยนิรมล กุลศรีสมบัติ (2553)

จากปัญหาและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นส่งผลไปสู่การกำหนดทิศทางการพัฒนาในระดับชาติ ที่อยู่ในรูปแบบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ในการมีส่วนร่วมพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนเอง (อังฉรา, 2553) ในกระบวนการฟื้นฟูเมือง การขับเคลื่อนรูปแบบการพัฒนาด้วยองค์กรชุมชนนั้น เหล่าสมาชิกองค์กรชุมชนจะเป็นผู้เลือกตั้งสนใจในการเลือกรูปแบบและการดำเนินการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมของชาวชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งจะมีการประสานการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ในระดับท้องถิ่น

สิ่งที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ากระแสของการรวมกลุ่มองค์กรชุมชน เพื่อการดำเนินการเปลี่ยนแปลงบริบทสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยด้วยตนเอง ซึ่งเป็นรูปแบบของกลไกการขับเคลื่อนงานพัฒนาจะต้องเน้นการค้นหาลักษณะขององค์กรต้นแบบเพื่อนำเอาจุดแข็งในองค์กรเหล่านั้นไปเผยแพร่หรือขยายผล และจะต้องทำให้กลุ่มองค์กรที่ยังอ่อนแอได้มีข้อมูล และสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้่างถูกต้องจากองค์กรที่ปฏิบัติจริงได้แล้ว ในรูปแบบของการสนับสนุนการเกิดการแลกเปลี่ยนแนวคิดระดับเครือข่ายขององค์กร (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2548)

พ.ศ.	เหตุการณ์		
	นโยบายภาครัฐ	องค์กรพัฒนาเอกชน	นักวิชาการอิสระ
2504	นโยบายการพัฒนาฟื้นฟูเมืองพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานรองรับระบบอุตสาหกรรมของประเทศ มุ่งเน้นรูปแบบการรื้อถอน		
2520	การรับแนวคิดการพัฒนาฟื้นฟูเมืองในรูปแบบอื่น นอกจากการรื้อถอนหรือการสร้างตึกสูงจากธนาคารโลกผ่านการดำเนินการของการเคหะแห่งชาติ	การกลับสู่เมืองขององค์กรพัฒนาเอกชน ในการช่วยเหลือเชิงกระบวนการฟื้นฟูเมืองกับชุมชนแออัด ภายใต้แนวคิดฐานองค์กรชุมชนกับเครือข่ายชุมชน	
2525	การเคหะแห่งชาติเปลี่ยนแปลงค่านิยามจาก “สลัม” เป็น “ชุมชนแออัด” เพื่อการเปลี่ยนภาพลักษณ์		
2535	การประชุมวิชาการสร้างกรอบแนวคิดด้านการฟื้นฟูเมืองระดับประเทศโดยกองผังเมืองและโครงการ สังกัดการเคหะแห่งชาติ		
2537	การระดมแนวคิดเพื่อการจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน		
2538	นโยบายแผนการเงินสนับสนุนการพัฒนาองค์กรชุมชนพื้นที่เมืองและชนบท		
2540	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและดูแลพื้นที่ของตนเอง		
2542			การฟื้นฟูเมืองพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ บริเวณท่าเตียน-ปากคลองตลาด โดยองธนศิริ พิมลเสถียร
2543	การจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน		
2545			การฟื้นฟูเมืองในการพัฒนาและอนุรักษ์ในเขตสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมย่านการค้าเมืองภูเก็ต โดยองธนศิริ พิมลเสถียร
2546	เกิดโครงการบ้านมั่นคงที่ใช้กลไกฐานองค์กรชุมชนในการฟื้นฟูเมือง		
2547	การสนับสนุนการฟื้นฟูเมืองของชุมชนแออัด โดยฐานองค์กรชุมชนผ่านกลไกการร่วมมือของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง		
2548	การสนับสนุนการเชื่อมโยงเครือข่ายองค์กรชุมชนอย่างเป็นขบวนการ		เกิดมูลนิธิชุมชนกรุงเทพฯ โดยบางกอกฟอรัมในการขับเคลื่อนกระบวนการฟื้นฟูเมืองโดยกลุ่มองค์กรย่านชุมชน
2552			การฟื้นฟูเมืองพื้นที่ชุมชนแป้น ตำบลโพนาแก้ว จังหวัดสกลนคร โดยเอกรินทร์ อนุกุลยุทธอน
2553			การฟื้นฟูย่านกะดีจีน กรุงเทพมหานคร โดยนิรมล กุลศรีสมบัติ

ภาพที่ 1 : สรุปลำดับเวลาและเหตุการณ์จากจุดกำเนิดและวิวัฒนาการองค์กรชุมชนฟื้นฟูเมืองถึงปัจจุบัน

2.2.2. สถานการณ์ปัจจุบันองค์กรชุมชนพื้นฟูเมือง

การเกิดขึ้นขององค์กรชุมชนพื้นฟูเมืองที่มาจากการสนับสนุนโดยภาคส่วนต่างๆ นั้น มีสิ่งที่คล้ายกันเชิงกระบวนการฟื้นฟูเมืองอย่างหนึ่งที่สำคัญ คือ การดำเนินการวางแผนแบบมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการ (Participatory and Action Planning) เพื่อให้ชาวเมืองที่อยู่ภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ตัดสินใจ และประเมินผลการดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่เมืองของตนเองร่วมกัน เป็นลักษณะของการวางแผนฟื้นฟูเมืองเชิงปฏิบัติการที่สามารถส่งผลกระทบต่อระดับนโยบายในรูปแบบของล่างขึ้นบน (Bottom up process) ที่จะสามารถตอบสนองต่อความต้องการและปัญหาที่แท้จริงของชาวชุมชนในพื้นที่ที่จำเป็นต้องฟื้นฟูพื้นที่เมืองนั้น

อย่างไรก็ตามสถานการณ์ขององค์กรชุมชนพื้นฟูเมืองที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่ามีทั้งรูปแบบที่เป็นทางการ ซึ่งมีการดำเนินการโดยสถาบันพัฒนาองค์กรเอกชน (องค์กรมหาชน) สาระด้านการฟื้นฟูเมืองจะเป็นลักษณะทางด้านที่อยู่อาศัย กลุ่มเป้าหมายมักจะเป็นชุมชนแออัดและชาวชุมชนผู้ด้อยโอกาสด้านที่อยู่อาศัย และแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นลักษณะของการเข้าไปแทรกแซงชาวชุมชน มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างองค์กรชุมชนเพื่อให้เกิดความสามารถต่อการดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่เมืองของชาวชุมชนเอง โดยภาคกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนหรือกลุ่มนักวิชาการอิสระ สาระด้านการฟื้นฟูเมืองส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมกับการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมเมือง

3. ปัจฉิมบท

สำหรับองค์ความรู้ทางด้านการฟื้นฟูเมืองในต่างประเทศนั้น ได้มีวิวัฒนาการเชิงกระบวนการตั้งแต่รูปแบบของการรื้อสภาพเมือง (Urban Reconstruction) ที่เน้นแต่รูปแบบทางกายภาพเป็นหลัก และมีผู้ดำเนินการกระบวนการเพียงแต่กลุ่มนักวางแผน (Planner) และกลุ่มผู้บริหารเมือง (Government) ไปสู่กระบวนการฟื้นฟูเมืองรูปแบบการปฏิรูปเมือง (Urban Regeneration)¹² ที่เน้นการสร้างสาระการฟื้นฟูเมือง จากกระบวนการดำเนินการวางแผนในลักษณะของกลุ่มผู้มีส่วนร่วมสำคัญ (Stakeholder) มิติของการร่วมมือแบบหุ้นส่วน (Partnership) และมีงานวิจัยอีกหลายชิ้นได้ค้นพบว่าองค์กรชุมชน (Community-based organization) เป็นแกนสำคัญสำหรับการขับเคลื่อนกลไกในการฟื้นฟูเมือง โดยเฉพาะการฟื้นฟูแบบองค์รวมในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชุมชนให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบเมือง โดยการมุ่งเน้นพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นยังสามารถเป็นกลไกการฟื้นฟูเมืองที่สะท้อนความต้องการของประชาชนในพื้นที่ฟื้นฟู แล้วยังสามารถทำให้เกิดรูปแบบของการร่วมมือที่เหมาะสมของลักษณะเฉพาะเชิงพื้นที่ที่อยู่อาศัยของชาวเมืองเหล่านั้นผ่านรูปแบบขององค์กรชุมชน และสามารถลดแรงต่อต้านของประชาชนในพื้นที่อีกด้วย แม้ว่าองค์กรชุมชนจะเป็นประเด็นที่ยอมรับว่าเป็นแกนหลักสำคัญสำหรับการฟื้นฟูเมืองก็ตาม แต่องค์กรชุมชนนับเป็นเพียงอย่างเดียวที่ขาดแคลนสำหรับความพยายามในการดำเนินการฟื้นฟูเมืองให้ประสบความสำเร็จได้ (Carmon, 1999; อคิน, 2541; ประเวศ วะสี อ้างใน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2548)

สำหรับวิวัฒนาการด้านการฟื้นฟูเมืองของประเทศไทย ได้พัฒนาจากการฟื้นฟูเมืองแบบรื้อสร้างใหม่ไปสู่การปรับเปลี่ยนแนวคิดด้านการฟื้นฟูเมืองโดยการเคหะแห่งชาติ ซึ่งได้รับการสนับสนุนของธนาคารโลกที่มีเงื่อนไขต่อการดำเนินการฟื้นฟูเมืองรูปแบบอื่น นอกจากวิธีการรื้อสร้างใหม่ผนวกกับกระแสต่อต้านการไร้พื้นที่ในภาคประชาชน และการเข้ามาช่วยเหลือขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ได้พัฒนาวิธีการมุ่งเน้นการรวมกลุ่มของชาวชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูพื้นที่ด้วยตนเอง โดยมีองค์กรชุมชนเป็นศูนย์กลางของกลไกในการดำเนินกิจกรรม สร้างพลังในการเจรจาต่อรองทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ จนมีการก่อตั้งเป็นสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2543 และได้มีการ

เปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ในการมีส่วนร่วมพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนเอง จากการเปลี่ยนแปลงแนวคิดด้านการฟื้นฟูเมืองนี้เอง ได้ส่งผลให้เกิดองค์กรชุมชนฟื้นฟูเมืองขึ้น เพื่อผลักดันการดำเนินการฟื้นฟูเมืองในลักษณะต่างๆ เช่น การฟื้นฟูเมืองย่านชุมชนแออัด การฟื้นฟูพื้นที่ชั้นในของเมือง และการฟื้นฟูย่านชุมชนเก่ากับมรดกวัฒนธรรมของเมือง

การเกิดขึ้นขององค์กรชุมชนฟื้นฟูเมืองของประเทศไทยผนวกกับแนวคิดทฤษฎีด้านการฟื้นฟูเมืองเชิงกระบวนการที่บ่งชี้ถึงความสำคัญขององค์กรชุมชนต่อการดำเนินการฟื้นฟูเมือง นับเป็นจุดกำเนิดของการตั้งคำถามเชิงวิชาการสำหรับการสร้างเข้าใจต่อกลไกการฟื้นฟูเมืองที่สัมพันธ์กับองค์กรชุมชน เนื่องจากเงื่อนไขความแตกต่างเชิงพื้นที่ส่งผลต่อความแตกต่างของประชาชนท้องถิ่นแห่งนั้น และแนวคิดของประชาชนเหล่านั้นย่อมแตกต่างกันไปด้วย อีกทั้งประเด็นการฟื้นฟูเมือง ณ พื้นที่แห่งนั้นมีระดับของความคาดหวังผลผลิตและผลลัพธ์ที่ต่างกันไปจากบริบทการฟื้นฟูของพื้นที่ สิ่งที่กำลังกล่าวมาทั้งหมดย่อมจะส่งผลต่อการดำเนินโครงการฟื้นฟูเมืองของพื้นที่แห่งนั้นด้วยเช่นกัน ทั้งนี้การทำความเข้าใจในประเด็นทางด้านบทบาทการร่วมมือแบบหุ้นส่วนขององค์กรชุมชน สำหรับการฟื้นฟูเมืองจะนำไปสู่องค์ความรู้ที่ใช้ในการวางแผนฟื้นฟูเมืองให้เกิดการขับเคลื่อนเชิงปฏิบัติการ ที่มีผลการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน สอดคล้องกับสภาพบริบทแวดล้อมของชุมชนและบทบาทของการพัฒนาพื้นที่แห่งนั้นของเมือง และนับเป็นจุดกำเนิดของการศึกษาบทบาทขององค์กรชุมชนต่อการร่วมมือแบบหุ้นส่วนในการฟื้นฟูเมือง ว่ามีความสัมพันธ์กันเช่นไรกับผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการฟื้นฟูเมือง

เชิงอรรถ

¹ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับทฤษฎีการวางแผนได้ที่ Paludi, Andreas. *Planning theory*. Oxford : Pergamon, 1973.

² อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับปรากฏการณ์ความเป็นเมืองได้ที่ ดารณี ปัญชรเทวกุล. *กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

³ ในปี พ.ศ.2525 ได้เกิดกระแสการปรับปรุงสัณฐานการโลว์ริโอ และการมีการเปลี่ยนแปลงคำใหม่แทนคำว่า "สลัม" ไปเป็นคำว่า "ชุมชนแออัด" เนื่องจากคำว่าสลัมได้กลายเป็นตัวแทนของภาพลักษณ์แง่ลบของแหล่งเสื่อมโทรมที่สร้างปัญหาให้กับสังคม จึงมีการพยายามเปลี่ยนแปลงคำเรียกเพื่อการสร้างภาพลักษณ์ใหม่กับสังคม พร้อมกับการพัฒนาพื้นที่เหล่านี้ควบคู่กันไป แม้เปลี่ยนคำเรียกแต่ยังคงความหมายของนิยามไว้ ในช่วง พ.ศ. 2540 องค์การพัฒนาเอกชน (People Organization for Participation : POP) ในพื้นที่เชียงใหม่ได้มีแนวคิดการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนจากกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน โดยไม่ได้แยกเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาส เนื่องจากคนภายในชุมชนทุกระดับมีความผูกพันกันมาตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานเดิม มีภาษาเดียวกัน วัฒนธรรมเดียวกัน มีระบบคิดและปัญหาเดียวกัน และสมาชิกชุมชนไม่ได้มาจากการย้ายมารวมกันจากที่อื่น ซึ่งมีลักษณะต่างจากชุมชนแออัดของกรุงเทพฯ ดังนั้นในการทำงานองค์กรพัฒนาเอกชนเชียงใหม่จากที่เคยเรียกชุมชนเหล่านี้ว่า "ชุมชนแออัด" ได้เปลี่ยนเป็น "ชุมชนเมือง" และกลายเป็นการใช้คำว่า "สิ่งแวดล้อมเมือง" เพื่อการสื่อถึงกลุ่มคนที่หลากหลายทางสังคมมากขึ้น ซึ่งแนวคิดได้มาจากการพัฒนาการของงานพัฒนาเมืองขององค์กรพัฒนาเมืองที่ได้มาจากการเน้นสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนไปสู่การประสานการทำงาน การตั้งกรรมการร่วมกับภาครัฐ การประสานงานกับเครือข่ายอื่น ตลอดจนการสร้างกิจกรรมที่เชื่อมโยงคนในเมืองกับประเด็นปัญหาอื่นและกลุ่มคนในพื้นที่อื่น (ชัชวาลย์, 2543 หน้า 228 - 234)

⁴ การเคหะ (2525 อ้างใน อติน เรื่องเดียวกัน, 2541) ได้ให้ความหมายของชุมชนแออัด หมายถึง สภาพย่านเคหะสถาน หรือบริเวณที่พักอาศัยที่ไม่ถูกสุขลักษณะ มีน้ำท่วมขังยับยั้ง สกปรก มีปริมาณผู้อาศัยอย่างแออัด มีความหนาแน่นของอาคาร ตั้งแต่ระดับ 30 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่ขึ้นไป ไม่ว่าที่ดินนั้นจะมีเจ้าของหรือผู้อยู่อาศัยนั้นจะเป็นเจ้าของเองหรือไม่ก็ตาม ซึ่งนิยามนี้ ชุมชนแออัด จะสามารถตีความการเกิดขึ้นได้หลายสาเหตุ ทั้งการบุกรุกตั้งถิ่นฐานบนที่ดินผู้อื่น และ ชุมชนดั้งเดิมที่ตั้งอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของบริบทเมือง

⁵ เนื่องจากมีการตีความทางกฎหมายไว้ว่า ที่ดินใดที่ไม่มีกรรมมาแจ้งความจำนงค์กรรมสิทธิในการตั้งถิ่นฐานที่ตนเองอาศัยอยู่ พื้นที่แห่งนั้นจะถูกนับเป็นที่ดินส่วนพระมหากษัตริย์ เพื่อใช้ในการสาธารณประโยชน์ของสังคม

⁶ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปฏิรูปการฟื้นฟูในต่างประเทศ กรณีทวีปอเมริกาและทวีปยุโรป ได้โน Roberts, P. and Sykes, H. *Urban Regeneration: a handbook*, London : SAGE Publication, 2000. หรือ Carmon, Naomi. *Three Generations of Urban Renewal Policies : analysis and policy implications*. *Geoforum*, 1999. Vol. 30 : pp. 145 - 158. และ การสรุปวิวัฒนาการการปฏิรูปการฟื้นฟูเมืองเชิงกระบวนการทั้งต่างประเทศและประเทศไทยได้โน สฤทธิ ดิยะวงศ์สุวรรณ. *การปฏิรูปสู่ความเป็นธรรมด้านการฟื้นฟูเมืองเชิงกระบวนการในต่างประเทศและประเทศไทย*. เอกสารการประชุมวิชาการด้านการวางแผนภาคและเมือง ประจำปี 2554 หัวข้อ "เมืองเป็นธรรม". คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

⁷ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับตัวแทนการเปลี่ยนแปลงกับการฟื้นฟูเมืองได้ที่ สฤทธิ ดิยะวงศ์สุวรรณ, *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง-ผู้เปลี่ยนแปลงเมือง กับ ระบบนวัตกรรมเมือง เอกสารประกอบการประชุมวิชาการด้านการวางแผนภาคและเมือง ประจำปี 2552 หัวข้อ "นวัตกรรมเมือง-เมืองนวัตกรรม"*, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

⁸ ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในอาณาบริเวณเชิงพื้นที่เดียวกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน เรียนรู้ ติดต่อกสื่อสาร ร่วมมือพึ่งพาอาศัยกัน จนมีความสนใจร่วมกัน (Common Interest) ส่งผลต่อการมีความสัมพันธ์กัน (Relationship) มีการกระทำร่วมกัน (Interaction) มีความรู้สึกและพื้นฐานชีวิตอย่างเดียวกันและอยู่ภายใต้การปกครองเดียวกัน

⁹ คำว่า *การฟื้นฟูชุมชนเมือง* (Urban Renewal) นิยามโดยกองผังเมืองและโครงการ การเคหะแห่งชาติ (กองผังเมืองและโครงการ, 2535 หน้า 21 - 24, หน้า 43 - 44) จากการประชุมวิชาการช่วงเดือนกันยายน 2535 เรื่องการปรับปรุงฟื้นฟูชุมชนเมือง โดยให้ความหมายการฟื้นฟูชุมชนเมืองไว้ว่า การปรับปรุงพื้นที่บางส่วนของเมืองที่เสื่อมโทรมให้ดีขึ้น โดยมีการให้บริการโครงสร้างพื้นฐานอย่างเพียงพอต่อพื้นที่แห่งนั้น ซึ่งในการฟื้นฟูชุมชนเมืองจะเป็นลักษณะของการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเมืองดีขึ้นทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลต่อระดับคุณภาพชีวิตของชาวเมืองผู้อยู่อาศัยในพื้นที่บริเวณแห่งนั้นมากที่สุด ทั้งนี้การฟื้นฟูชุมชนเมืองจะมีเนื้อหาครอบคลุมทางด้านการศึกษาพื้นที่ฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรมของเมืองโดยเฉพาะย่านศูนย์กลางเมืองที่มีโครงสร้างพื้นฐานไม่เหมาะสมต่อบริบทของเมืองในปัจจุบันหรือยากต่อการพัฒนาให้สอดคล้องและครอบคลุมทางด้านการศึกษาพื้นที่ฟื้นฟู โดยคำนึงถึงความมั่นคงด้านการตั้งถิ่นฐานของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ฟื้นฟู ไม่เป็นการทำลายการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งจะสัมพันธ์ในมิติของเศรษฐกิจและสังคมของเมือง และครอบคลุมไปถึงการให้คุณค่าอนุรักษ์ต่อมรดกวัฒนธรรมต่างๆในพื้นที่ด้วยเช่นกัน ที่ตั้งอยู่บนหลักการฟื้นฟูชุมชนเมืองเพื่อพัฒนากับการฟื้นฟูชุมชนเมืองเพื่ออนุรักษ์

¹⁰ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) หมายถึง องค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐและไม่ใช่งานธุรกิจในการแสวงหาผลกำไร ก่อตั้งและดำเนินการโดยกลุ่มบุคคลที่มีเป้าหมายเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคม โดยเฉพาะด้านคุณภาพชีวิตของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและประชาชนผู้ทุกข์ยากอันเกิดจากผลกระทบของการพัฒนาโดยมุ่งเน้นการทำงานในระดับชุมชนเป็นหลักควบคู่ไปกับการทำงานระดับนโยบาย ซึ่งมีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาที่เกิดจากผลกระทบของนโยบายภาครัฐ ทั้งนี้การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนสำหรับการช่วยเหลือชุมชนในเมืองนั้นมุ่งเน้นการจัดระบบชุมชน (Community Organising) เพื่อเป็นหลักในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเอง (ชัชวาลย์, 2543)

¹¹ บางกอกฟอรัม เป็นการรวมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเชิงกระบวนการเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มของคนจิตอาสาในการมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น หรือสังคม โดยมุ่งเน้นการรวมกลุ่มคนขนาดเล็กในการผลักดันนโยบายสาธารณะในระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับชาติ (Public Policy Formulation) ที่มาจากความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ของสังคม ซึ่งเป็นรูปแบบองค์กรที่พัฒนามาจากองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ที่อาสาลงมือปฏิบัติการแทนภาคประชาชนไปสู่หน่วยงานเชื้อและสนับสนุนให้เกิดกลุ่มองค์กรชุมชนเกิดขึ้นเพื่อผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อให้เกิดการร่วมสร้างพื้นที่ทางสังคมต่อการร่วมคิดร่วมปฏิบัติขององค์กรชุมชนเหล่านั้น

¹² Roberts and Sykes (เรื่องเดียวกัน 2000 : 14) ได้แบ่งวิวัฒนาการของการฟื้นฟูเมืองเชิงกระบวนการตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1950 - 1990 ไว้ 5 รูปแบบ ได้แก่ การฟื้นฟูแบบรื้อสภาพเมือง (Urban Reconstruction : 1950s) การฟื้นฟูแบบฟื้นฟูสภาพเมือง (Urban Revitalization : 1960s) การฟื้นฟูแบบเปลี่ยนแปลงเมืองใหม่ (Urban Renewal : 1970s) การฟื้นฟูแบบพัฒนาใหม่ของเมือง (Urban Redevelopment : 1980s) และการฟื้นฟูแบบปฏิรูปเมือง (Urban Regeneration : 1990s) ตามลำดับ

¹³ This article is part of the dissertation on roles of community-based organizations in partnership processes for urban regeneration in Bangkok metropolis.

รายการอ้างอิง

- กองผังเมืองและโครงการ. การสัมมนาวิชาการ : การปรับปรุงฟื้นฟูชุมชนเมือง. กรุงเทพฯ : การเคหะแห่งชาติ, 2535.
- ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ. *บันทึกกับ NGOs*. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่ : บริษัทกลางเรียงการพิมพ์ จำกัด, 2543.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. *ปฏิรูป (ออนไลน์)*. กรุงเทพฯ : มติชน. แหล่งที่มา http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1287398543&catid=02, 18 ตุลาคม 2553.
- นันทิยา หุตานุวัตร และ ณรงค์ หุตานุวัตร. การพัฒนาองค์กรชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : อรรถกถารพิมพ์, 2549.
- คารณิ บัญชรเทวกุล. กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- ยงธินรี พิมลเสถียร. แนวคิดของการวางผังที่ไหลในทางปฏิบัติ. เอกสารบทความวิชาการประกอบการสัมมนาการประชุมวิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมืองและผังเมือง ครั้งที่ 1 เรื่อง "มหานคร" 24 มกราคม 2543. ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ยงธินรี พิมลเสถียร. การศึกษาโครงการวางผังเฉพาะแห่งในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ บริเวณท่าเตียน-ปากคลองตลาด. ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2542.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). "โครงการบ้านมั่นคง" เพื่อสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย ให้คนจนในชุมชนแออัด. กรุงเทพฯ : กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2548.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). *พลังองค์กรชุมชน*. กรุงเทพฯ : กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2548.
- สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น. *องค์กรชุมชน: กลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : บริษัท แปลนพรินต์ จำกัด, 2540.
- สฤตย์ ดิยะวงศ์สุวรรณ. การนำการเปลี่ยนแปลง-ผู้เปลี่ยนแปลงเมืองกับระบบนวัตกรรมเมือง. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการด้านการวางแผนภาคและเมือง ประจำปี 2552 หัวข้อ "นวัตกรรมเมือง - เมืองนวัตกรรม". คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- สฤตย์ ดิยะวงศ์สุวรรณ. การปฏิรูปสู่ความเป็นธรรมด้านการฟื้นฟูเมืองเชิงกระบวนการในต่างประเทศและประเทศไทย. เอกสารการประชุมวิชาการด้านการวางแผนภาคและเมือง ประจำปี 2554 หัวข้อ "เมืองเป็นธรรม". คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- เสรี ขาเหลา และ เรืองยศ จันทร์ศิริ. กระบวนการเรียนรู้ของประชาชน : แนวทางพัฒนาชุมชนและภูมิสถาปัตย์. พิมพ์ครั้งที่ 1. นครสวรรค์ : สวรรค์วิถีการพิมพ์, 2544.
- อดิน รพีพัฒน์. เอกสารประกอบการสัมมนาโครงการวิจัยและปฏิบัติการพัฒนาชุมชนแออัดและองค์กรชุมชนแออัดในเมือง. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2547.
- อดิน รพีพัฒน์. รายงานการศึกษาโครงการวิจัยและปฏิบัติการพัฒนาชุมชนแออัดและองค์กรชุมชนแออัดในเมือง. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาชุมชนเมือง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, 2541.
- อัจฉรา สโรบล. เอกสารประกอบการสอนวิชาการจัดระเบียบชุมชนของสังคมไทย. ภาควิชามนุษย์สัมพันธ์. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553.
- อัน นิมมานเหมินท์. อัน นิมมานเหมินท์. หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ วันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2540, 2540.
- อัน นิมมานเหมินท์. พัฒนาประเทศโดยหลักสหกรณ์และการวางแผนกายภาพ. หนังสือที่ระลึกวันครบรอบวันเกิด 84 ปี นางกิมฮือ นิมมานเหมินท์. วันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2521, 2521.
- เอกรินทร์ อนุกุลยุทธธอน. การบรรยายพิเศษกับเอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง Rural Ecological Improvement : ส่วนหนึ่งของวิชาการ Advance Reserch Methodology 2. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- Carmon, N. Three generations of urban renewal policies : analysis and policy implications. *Geoforum* 1999. 30, 145 - 158.
- Faludi, Andreas. *Planning theory*. Oxford : Pergamon, 1973.
- Hamdi, N. & R. Goethert. *Action planning for cities: Guide to community practice*. England : John Wiley & Sons Ltd, 1997.
- Hughes, Joanne and Carmichael, Paul. *Building Partnerships in Urban Regeneration: a case study from Belfast*. *Community Development*. 33, July 3. 1998 : pp. 205 - 225.
- McQuaid, Ronald W. The Theory of Partnership-Why have partnership?. In S.P. Osborne (ed.). *Managing Public-private Partnership for Public Service: an international perspective*. London : Routledge, 2000 : pp. 9-35.
- Nelson, Suzy. The Nature of Partnership in Urban Renewal in Paris and London. *European Planning Studies*. 2001. 9, 4 : 483-502.
- Roberts, Peter and Sykes, Hugh. *Urban Regeneration : a handbook*. London: SAGE Publication Ltd., 2000.
- Sanoff, Henry. *Community Participation Methods in Design and Planning*. New York : John Wiley and Son, Inc., 2000.

Evolution of Community-based Organizations for Urban Regeneration in Thailand

Sarit Tiyawongsuwan

Ph.D. Candidate, Email : Sarit_t@hotmail.com

Advisor : Assistant Professor Apiwat Rattanawaraha (Ph.D.), Email : Rapiwat@gmail.com

Department of Urban and Regional Planning,

Department of Urban and Regional Planning, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand

Abstract

Urban area is the place for human to stay together and have continuously evolution of physical pattern for human's activity. There are likely characteristic life for instance settlement, growing and decline to follow in social dynamic of the place. While urban area has extremely been grown to decline level, it has to unlivable stay of quality of life lead to investigate urban planning concept to regenerate urban area. Urban planning concept has the evolution from reconstruction process to regeneration process that uses the partnership approach and community-based organization for the main core factor. This paper describes community-based organization for urban regeneration process in Thailand.

Keyword : community-based organization (CBO), urban regeneration, evolution